

För arbetet och vänskapens skull

Något om samarbetet mellan författaren Ivar Lo-Johansson och konstnären Sven Ljungberg

1942 ställde konstnären Sven Ljungberg ut sina bilder på galleri "De ungas salong" i Stockholm. Galleriet var vid den tiden beläget längst ned på Vasagatan mitt emot Tegelbacken. Utställningen var över och Sven hade börjat packa ned målningarna i trälådor då författaren Ivar Lo-Johansson dök upp. Han hade varit på resa och inte hunnit med Svens utställning. Sven plockade upp sina målningar och visade Ivar som utan ett ljud betraktade dem. När visningen var över konstaterade Ivar att "ni blir nog en bra målare". Detta var upprinnelsen till deras vänskap och ett intimt samarbete som sträckte sig över tre decennier.

Ivar Lo-Johansson följde konsten lika fullt som han följde litteraturen. Bilden var av samma tyngd som ordet för honom. De var lika viktiga som mänskliga uttryck. På samma noggranna sätt som han studerade människor, iakttog han bilder och färger i de miljöer han sökte upp. Vid ett tillfälle tog han med mig på en hastig promenad. Vi hade bestämt träff på restaurang Black & Brown Inn vid Mariatorget, men först ville han visa mig något. Med bestämda steg förde han mig genom Swedenborgsgatan i hela dess längd och stannade vid Södra station där han vände sig om och stirrade upp mot hörnhusets fasad. Titta, sa han. Har du sett en grön skugga förut? undrade han. Vid husets hörn står en stor kastanj vars skugga mot fasaden verkligen var grön och något sådant hade jag aldrig sett tidigare. Han lärde ut om nyfikenhet.

Sommaren 1957 hyrde Ivar tillsammans med författaren Sara Lidman ett par små hus på Öland där de skulle arbeta var och en med sitt. Av en ren tillfällighet råkade de bli grannar med konstnärsparet Ann Margret Dahlquist-Ljungberg och Sven Ljungberg som då och för närvarande har sommarvist där.

Ivar hade en tid funderat kring att ge ut novellsamlingen "Statarna". Sven visade Ivar de trägravyrer han gjort till Pär Lagerkvists bok "Gäst hos verkligheten" som snart skulle komma ut. Ivar blev imponerad av Svens bilder. Så pass att han en tid senare bad Sven läsa igenom "Statarna" med frågan om han var villig att ta sig an arbetet med att illustrera novellsamlingen. Sven antog erbjudandet och ville veta hur Ivar hade tänkt sig det hela. – Gör det som du finner bäst. Det är din

bok, svarade Ivar. Meningen var att boken skulle komma ut 1960 men projektet försköts ett år för att författaren skulle bli sexti året därpå. Tidpunkterna ansågs falla väl ihop.

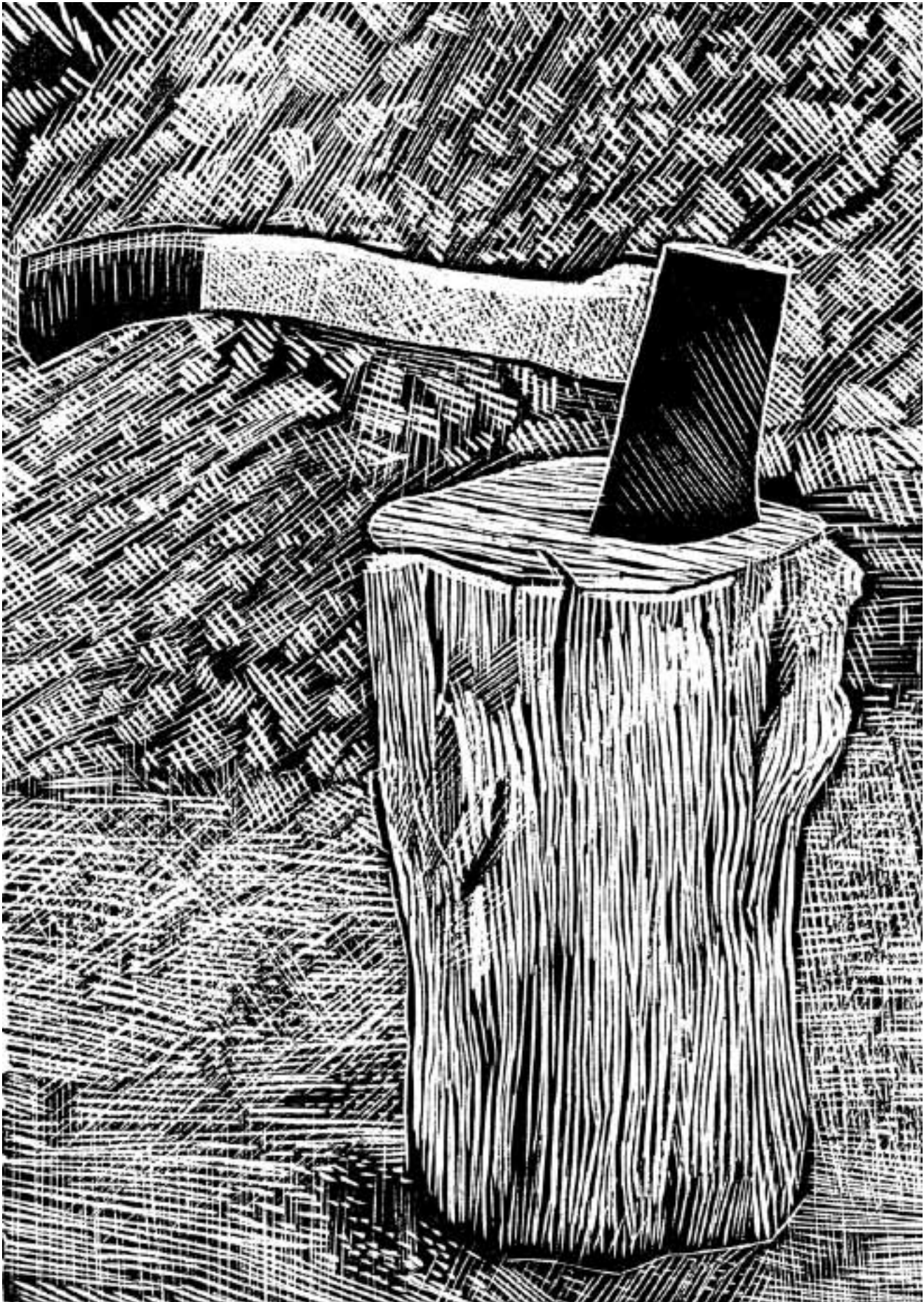
Småningom ringde Sven för att avtala tid med Ivar i Stockholm (Sven Ljungberg bor som bekant i Ljungby), trägravyrerna var färdiga. Senare landade Sven en försvarlig bunt trägravyrer på Ivars skrivbord. Allesamman försedda med passepertouter. Under tystnad tittade Ivar genom materialet. Först en gång och sedan en gång till innan han förklarade att han var mer än nöjd, imponerad. Detta blev en ritual som upprepades under tretti år. Ivar kom senare att mena att "Sven Ljungberg är släkt med träet".

Novellsamlingen "Statarna" (vars originalutgåva var "Statarna I och II" 1936–37) utkom 1961 och var Ivars andra illustrerade verk. Den förra byggde på novellen "Stad och land" och illustrerades av konstnären Sven X-et Erixson och utkom 1945 i folioformat.

När det gällde bokomslag var Ivar bestämd. Han visste hur han ville ha det. Han styrde utformningen av omslagen på samma sätt som han styrde de fotografier han samarbetat med. Om fotografen Gunnar Lundh ("Statarna i bild", 1948) sa han att "jag sa åt honom vad han skulle fotografera". Samarbetet mellan författaren och konstnären såg oftast ut så att de avtalade om tid och plats för ett möte. Oftast var det någon av krogarna det gällde, Cattelin, Gyldene Freden, Gondolen (eller Hissen som Ivar kallade den), ibland Hasselbacken eller Solliden i samband med besök på Skansen. Vid sådana träffar hade Sven redan läst i manus den bok som skulle illustreras. Ofta hade Ivar med sig en skiss på hur han hade tänkt sig att det skulle kunna se ut. Han visade Sven skissen och förklarade tanken bakom. Och skulle bakgrundsfärgen vara gul, eller borde den vara röd?

Någonstans i Svens arkiv finns några av Ivars förlagor eller skisser till hur han ville se sina bokomslag utförda. Bl.a. finns skissen till den lanternin som pryder omslaget till "Astronomens hus" i Ivars utförande där.

Penna och papper att skriva med och på, var billigare än färg och penslar att måla med. Så har Ivar själv motiverat valet han tvingades göra i barn- och ungdomen. Han valde bort



måleriet av ekonomiska skäl. Av de få bilder Ivar utfört och som finns bevarade går att se att han kanske kunde haft en lovande karriär som målände konstnär framför sig? Om han hade haft råd? Han påstod vid ett tillfälle utan att tveka att August Strindberg kunde blivit en större målände om han valt det, än han blev som författare, trots att Ivar höll Strindberg som en av de största.

Lika viktigt som Ivars texter

blev för Sven eller Svens bilder blev för Ivar, blev deras vänskap som under tidens gång formade sig till något som går att beskriva som broderskap. De talade samma språk, trots olika dialekter. Båda vittnar i skrift eller i samtal om deras fruktgivande vänskap. Oftast träffades de hemma hos Ivar på Bastugatan 21 för att sedan gå på en promenad innan middagen. Sven har berättat om den skapande tystnaden mellan två vänner på utflykt i staden, tryggheten i att inte behöva manifesteras sig verbalt när allting ändå finns där i en gemensam upplevelse. De gick tysta tills något tvingade att anknyta till anekdoter eller händelser. De gav varandra en ram att verka innanför. En ram de delade på lika villkor för arbetet och vänskapens skull. Efter samtal jag haft med Ivar och Sven och bortsett från hur var och en sett på den andres profession, så har de förmedlat hur humorn medverkat i valet av varandra. Det att se humorn i våra mänskliga böjelser och svagheter. Det förenade dem i deras tystnad och samtal.

Vid ett tillfälle blev Ivar anklagad och åtalad för våldtäkt. En sjuk människa ville skada honom med sådana anklagelser.

Ännu en gång har Sven Ljungberg lyst upp en kul vinter för mig med en vacker och trevlig – vilket sannerligen inte är något klander! – bok om målarliv. Det är uppiggande att läsa om kommunalpolitik så som Sven Ljungberg berättar den. Det är jordnära. Alla förstår vad han skriver. Ja, på gott och ont har under åren få orter fått så mycket reklam som Ljungby genom Sven Ljungberg. Han har i ord och bild förmått lyfta fram Ljungby i folks medvetande till dess att även den som knappt vet något om Småland i vart fall känner till Ljungby. Sven Ljungberg ingår i den stora traditionen svenska konstnärer vilka förmår skapa bokkonst. Jag blir lycklig av att se dessa väl genomarbetade bilder; till exempel en vedtrave där varje vedträ är ett påtagligt och verkligt stycke trä.



Åtalet lades ned men mitt i detta stod Ivar i arbetet med "Lidelsernas epos", en stor samling noveller i en passionssvit med olika förtecken. Just i färdigställandet av novellsamlingen "Lögnhalsarna" kom våldtäktsåtalet. Sven kom upp från Ljungby för att diskutera omslaget och Ivar var förkrossad, utom sig. Gunnar Sträng, den gamle vännen och brodern i anden, hade beviljat slantar till tvåhundra nya poliser och Ivar kände sig förföljd, var förbannad.

Omslaget skulle bara vara poliser och Sven gjorde ett omslag med poliser under titeln "Lögnhalsarna". De samsades och sansade sig vilket mynnade i ett bokomslag med bara huvuden, tolv stycken varav ett är ett polishuvud med skärm och allt. ("Lögnhalsarna" utkom 1971).

Sven Ljungberg utförde drygt femti bokomslag till Ivars böcker sedan 1961, inkluderande nyutgåvor och originalutgåvor som t.ex. "Under de gröna ekarna i Sörmland" (1976) som helt igenom befruktats med Svens trägravvyer. Illustrationerna till Ivars texter och som Sven utfört i böcker och tidningar måste räknas i hundratal.

Ivar Lo-Johanssons litterära verk försedda med Sven Ljungbergs trägravvyer: *Statarna*, Bonniers 1961; *Under de gröna ekarna i Sörmland*, Forum 1976; *Furstarna*, Atlantis 1979, *Ordets makt*, Atlantis 1982.

Dan Mellin är författare och medlem av Ivar Lo-sällskapet.

Porträtten är märkvärdigt levande. Som till exempel det på vår filmskribent – läkaren Hans Isaksson. Sven Ljungberg avbildar människor både ömsint och inklämmande.

När sommaren kommer och semestern bryter in och vi kör genom landet; vik då av från stora vägen in i Ljungby för att besöka Sven Ljungbergs permanenta utställning.

I väntan på sommaren – köp boken och njut.

Gun Kessle

Sven Ljungberg. Målarbok. Atlantis 1999.